

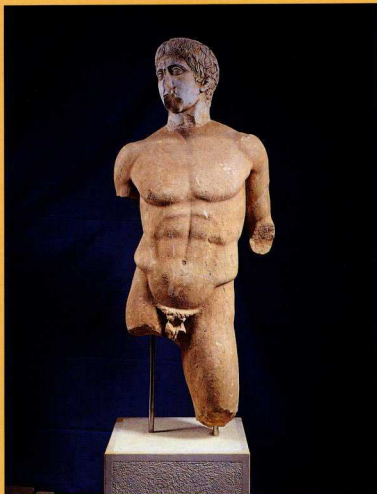
ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Πέτρος Θέμελης
Καθηγητής

Την Κυριακή 12 Μαρτίου 2000 εγκαινιάστηκε το Αρχαιολογικό Μουσείο της αρχαίας Μεσσηνίας στο Μαυρομάτι της Ιθώμης. Ο καθηγητής κ. Πέτρος Θέμελης, διευθυντής των ανασκαφών της Αρχαιολογικής Εταιρείας, είναι ο υπεύθυνος για την έκθεση.

1. Άποψη
του Αρχαιολογικού
Μουσείου από ΝΔ.

2. Ο Δορυφόρος του Πολυκλείου. Το κεφάλι είναι γύψινο αντίγραφο πρωτοτύπου που φυλάσσεται στο Μουσείο του Kassel (Γερμανία).

3. Άγαλμα Ερμή, στον τύπο του Ερμή της Ανδρού.

Το Αρχαιολογικό Μουσείο (εικ. 1) στεγάζει ευρήματα των ανασκαφών της Αρχαιολογικής Εταιρείας στην αρχαία Μεσσήνη, οι οποίες είχαν αρχίσει το 1895 από τον Θεμιστοκλή Σοφούλη και συνεχίστηκαν από τον Γεώργιο Οικονόμο (1905 και 1926), τον Αναστάσιο Ορλάνδο (1957-1975) και τον Πέτρο Θέμελη (1986 έως σήμερα). Το Μουσείο κτίστηκε μεταξύ των ετών 1968 και 1972 στις δυτικές παρυφές του χωριού Μαυρομάτι, σε οικόπεδο που δώρισε στην Αρχαιολογική Εταιρεία ο ομογενής Δ. Λατζούνης. Τα αρχιτεκτονικά σχέδια εκπονήθηκαν από τον αρχιτέκτονα Μ. Κουρουνηώτη, σύμφωνα με τις οδηγίες του Αναστάσιου Ορλάνδου. Το Μουσείο είναι μικρό, διώροφο και απλό στη μορφή του. Στον όροφο περιλαμβάνει τρεις αίθουσες έκθεσης και εξώστη, ενώ στο ισόγειο βρίσκονται οι αποθηκευτικοί χώροι. Αρχιτεκτονικά μέλη και ενπιγράφα βάθρα έχουν εκτεθεί στο αίθριο του Μουσείου και στα υπόστεγα. Μεταξύ των ετών 1992-1999 έλαβαν χώρα εκτεταμένες εργασίες επισκευών και ανακαίνισης.

Η παλαιά αρχαιολογική Συλλογή του Μαυροματιού, που περιελάμβανε 270 καταγραμμένα αντικείμενα (γλυπτά, επιγραφές και αρχιτεκτονικά μέλη), ευρήματα από περισυλλογή και από τις ανασκαφές των Σοφούλη, Οικονόμου και Ορλάνδου, στεγαζόταν στο ισόγειο της οικίας του αρχαιοφύλακα Γεώργιου Μπαλόπουλου, πριν

από την ανέγερση του Μουσείου. Το 1977 η Συλλογή μεταφέρθηκε στο νεόδμητο τότε Μουσείο, ενώ με τη φροντίδα του καθηγητή Γιώργου Δεσπίνη πραγματοποιήθηκε έκθεση ορισμένων γλυπτών και αναγλύφων, καθώς και μικροαντικειμένων από την ευρύτερη περιοχή. Η έκθεση αυτή δεν άνοιξε ποτέ τις πύλες της στο κοινό.

Οι τρεις μικρές αίθουσες του Μουσείου κρίνονται σήμερα τελείως ανεπαρκείς να στεγάσουν έστω και αντιπροσωπευτικά δείγματα από τα 12.000 και πλέον καταγραμμένα στο ευρύτεριο του Μουσείου αντικείμενα. Ειδικά τα γλυπτά, στα οποία προστίθενται συνεχώς αξιόλογα μαρμάρινα αγάλματα, ασφικτιούν δραματικά στους περιορισμένους χώρους του Μουσείου και αδικούνται αισθητικά. Παρά το περιορισμένο του χώρου, κρίθηκε αναγκαίο, για λόγους στοιχειώδους υποχρέωσης απέναντι στους κατοίκους της περιοχής, αλλά και απέναντι στους Έλληνες και τους αλλοδαπούς επισκέπτες του αρχαιολογικού χώρου, οι οποίοι αυξάνουν προοδευτικά κάθε χρόνο, να ανοίξει επιτέλους το Μουσείο τις πύλες του στο κοινό με πλήρη αναδιάρθρωση και αυστηρή επιλογή των εκθεμάτων. Στόχος της έκθεσης, στην οποία συνέβαλε και η αρχαιολόγος-μουσειολόγος κυρία Ανδρομάχη Γκαζή, είναι, μέσω των ευρημάτων, να παρέχεται κατά το δυνατόν στον επισκέπτη η εικόνα της ιστορικής εξέλιξης της πόλης, στοιχεία για τη δημόσια και την ιδιωτική ζωή, καθώς και πλη-

4. Άγαλμα Αρτέμιδος στον τύπο της Λαοκείας.

ροφορίες για τα οικοδομήματα από τα οποία προέρχονται τα ευρήματα.

Ορισμένα από τα έργα γλυπτικής που περιλαμβάνει το Μουσείο είναι τόσο σημαντικά, ώστε από μόνα τους δικαιολογούν την ανέγερση ενός νέου Μουσείου, όπου θα πάρουν τη θέση που τους αξίζει. Τα έργα αυτά είναι ο Δορυφόρος του Πολυκλείτου, ο Ερμής στον τύπο Άνδρου-Farnese, η Αρτεμής στον τύπο της Λαοκείας και τα αποσπασματικά σωζόμενα γλυπτά του Μεσσήνιου γλύπτη Δαμοφώντα.

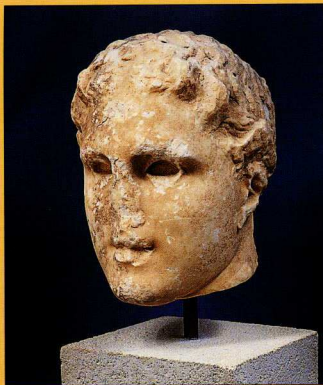
Ο Δορυφόρος του Πολυκλείτου

Βρέθηκε το 1995 στο Γυμνάσιο της Μεσσήνης. Αποτελεί άριστης τέχνης αντίγραφο του Δορυφόρου του Πολυκλείτου (εικ. 2), που έρχεται να προστεθεί στα 30 περίπου γνωστά πλήρη ή ελλιπή σωζόμενα αντίγραφα, από τα οποία τα καλύτερα διατηρημένα είναι της Νεαπόλεως (Museo Nazionale, πλήρες), της Ρώμης (Palazzo Mattei di Giove, κορμός), της Φλωρεντίας (Galleria Uffizi, κορμός από βασάλτη), του Βερολίνου (κορμός Pourtalés) και της Μιννεαπόλεως των ΗΠΑ (Institute of Arts, πλήρες). Το αντίγραφο της Μεσσήνης είναι έργο υψηλής ποιότητας, όπως φανερώνει η επεξεργασία του κορμού, των πελάτων, της

πλίνθου, ακόμη και του στήριγματος σε μορφή φοινικόδενδρου. Από άποψη όγκου, αναλογιών και διαστάσεων φαίνεται ότι βρίσκεται πλησιέστερα προς το αντίγραφο της Νεαπόλεως (από την Ποιμηλία), του οποίου το ύψος μαζί με την πλίνθο φθάνει τα 2,12 μ. Η κατασκευή και η ανέγερση του Δορυφόρου της Μεσσήνης φαίνεται ότι έγινε στα χρόνια του Αυγούστου. Η εύρεσή του στο Γυμνάσιο της πόλης θέτει το πρόβλημα της ταυτότητας του εικονιζόμενου. Είναι γεγονός ότι η γυμνότητα και το μεγαλύτερο του φυσικού μέγεθος δηλώνουν ότι εικονίζεται κάποιος ημίθεος ή ήρωας και όχι κοινός θνητός νικητής σε αγώνες. Ο αρχαιολόγος Hauser είχε υποστηρίξει ήδη το 1909 ότι το έργο αποτελεί παράσταση του ομηρικού ήρωα Αχιλλέας. Ο Δορυφόρος, εν τούτοις, της Μεσσήνης φαίνεται ότι εικόνιζε τον Θησέα, ο οποίος σχετίζεται άμεσα και με τους εφηύρους που ασκούσαν στο Γυμνάσιο.

Ο Ερμής της Άνδρου

Στην αίθουσα Α δεσπόζει, στήμένο απέναντι από την είσοδο, μαρμάρινο άγαλμα του Ερμή (εικ. 3), ύψους 2,32 μ., που βρέθηκε το 1996 στη δυτική στοά του Γυμνασίου. Ο αγγελιοφόρος των θεών εικονίζεται σε θεϊκή γυμνότητα. Έχει ριγμένη στον ώμο και τυλιγμένη στο λυγισμένο αρι-

5. Μαρμάρινο κεφάλι Απόλλωνος. Έργο του γλύπτη Δαμοφώντα.

στερό χέρι τη χλαμίδα που πέφτει με πυκνές επιμήκεις πτυχώσεις προς τα κάτω. Αποτελεί άριστα διατηρημένη παραλλαγή του 1ου αιώνα μ.Χ. ενός αγαλματικού τύπου που ονομάζεται Ερμής της Ανδρού, χάρη στο πρώτο αξιόλογο αντίγραφο από την Ανδρού, που εκτίθεται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το πρότυπο του τύπου ήταν χάλκινο και ανάγεται στον 4ο αιώνα π.Χ. Ο χαρακτήρας του έργου ήταν ταφικός και όχι λατρευτικός, σχετιζόμενος με τα ταφικά μνημεία που αποκαλύφθηκαν στο Γυμνάσιο.

Η Άρτεμις Λαφρία

Το άγαλμα της Αρτέμιδος Λαφρίας (εικ. 4), ύψους 1,34 μ., που εκτίθεται στην αίθουσα Γ του Μουσείου, βρέθηκε το 1989. Η θεά υψώνει το δεξί χέρι της πάνω από τον αντίστοιχο ώμο για να ανασύρει βέλος από τη φαρέτρα. Στηρίζεται δεξιά σε κορμό δένδρου και κρατάει τόξο, του οποίου το σωζόμενο κάτω άκρο απολήγει σε κεφάλι κύκνου. Τα μαλλιά, με ίχνη ωχρού (ξανθού) χρώματος, είναι χωρισμένα στη μέση και οδηγούνται με λεπτούς κυματοειδείς πλάκωτους προς τα πίσω, όπου δένονται σε κότσο. Φοράει κοντό χτώνα και από πάνω μιάμινο δεμένο στη μέση, καθώς και εμβάδες (=δερμίντινες μπότες). Ο τύπος ονομάστηκε "Λαφρία", με βάση την Αρτέμιδα Λαφρία που εικονίζεται στα ρωμαϊκά νομίσματα των Πατρών. Η κόμμωση καθώς και τα χαρακτηριστικά του προσώπου βρίσκουν τα παράλληλά τους σε αντίγραφα και παραλλαγές της Κνιδίας Αφροδίτης του Πραξίτελα.

Ο Δαμοφών και τα έργα του

Στην αίθουσα Β του Μουσείου εκτίθενται κατά κύριο λόγο γλυπτά του Μεσσήνιου γλύπτη Δαμοφώντα, που

βρέθηκαν στο Ασκληπιείο και σε άλλα οικοδομήματα. Ο Δαμοφών, γιος του Φιλίππου, είναι ο γνωστότερος γλύπτης της ώριμης Ελληνιστικής περιόδου. Ήταν εξέχουσα προσωπικότητα με οικονομική δύναμη και πολιτική επιρροή. Η φήμη του ξεπερνούσε τα όρια όχι μόνο της Μεσσηνίας, αλλά και αυτής της Πελοποννήσου. Η περίοδος ακμής του φαίνεται ότι μπορεί να οριοθετηθεί με σχετική ακρίβεια μεταξύ των ετών 210 και 180 π.Χ. Επιδίδονταν στην κατασκευή αγαλμάτων που εικονίζουν αποκελιστικά θεούς και ήρωες, και όχι κοινούς θνητούς. Η ιδεαλιστική αντίληψη που είχε για την τέχνη της αγαλματοποιίας ήταν εντελώς ξένη προς τις ρεαλιστικές απαιτήσεις των εικονιστικών ανδριάντων. Δούλευε κυρίως σε μάρμαρο, αλλά και σε ξύλο και σε χαλκό. Στά, κολοσσιαίου συνήθως μεγέθους, μαρμάρινα έργα του χρησιμοποιεί στη τεχνική του ακρόλιθου, αλλά συνηθέστερα αυτήν του τεμαχισμού. Συγκροτεί δηλαδή τις μορφές του από πολλά, χωριστά δουλεμένα, τεμάχια μαρμάρου, τα οποία συναρμολογεί με τη βοήθεια μεταλλικών συνδέσμων και κόλλας.

Χάρη στον περιηγητή Πausανία, ο οποίος εκτιμούσε ιδιαίτερα την τέχνη του Δαμοφώντα, γνωρίζουμε δεκαπέντε τουλάχιστον έργα του (πέντε από αυτά με πολλές μορφές), τα οποία ήταν ανδριμμένα σε ιερά πόλεις της Πελοποννήσου. Εννέα λατρευτικές συνθέσεις του βρίσκονταν στη γενέτειρά του γλύπτη Μεσσήνη, δύο στο Αίγιο, έδρα της Αχαϊκής Συμπολιτείας, τρία έργα του στην αρκαδική πρωτεύουσα Μεγαλόπολη και ένα λατρευτικό σύνταγμα* με τέσσερις μορφές στην αρκαδική Λυκόσουρα. Από τα έργα αυτά έχει βρεθεί σε ανασκαφές το κολοσσιαίο σύνταγμα του ναού της Δέσποινας στη Λυκόσουρα. Ο Μεσσηνίος γλύπτης κλήθηκε επίσης από τους Ηλείους στην Ολυμπία να επισκευάσει το λατρευτικό χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία, το περίφημο στην αρχαιότητα έργο του μεγάλου Φειδία, και τιμήθηκε μάλιστα ιδιαίτερα για τη δουλειά του από την ηλιακική βουλή.

Οι πρόσφατες έρευνες στη Μεσσήνη έφεραν στο φως κορμούς, κεφάλια και θραύσματα από όλα τα έργα του Δαμοφώντα που ήταν ανδριμμένα στο Ασκληπιείο της Μεσσηνίας: το τρίμορφο σύνταγμα Ασκληπιού-Μαχάωνος-Ποδαλερίου, το δεκάμορφο σύνταγμα Απόλλωνος και Μουσών (εικ. 5), τη Θήβα και τον Ηρακλή, την Τύχη, την Αρτέμιδα Φωσφόρο και τη Μητέρα των Θεών ή Κυβέλη. Ορισμένα από τα έργα αυτά εκτίθενται στην αίθουσα Β. Ένας δωρικός κίονας από το Ασκληπιείο, που φέρει ψηφίδια στην επτά πόλεων προς τιμήν του Δαμοφώντα, φωτίζει από πολλές πλευρές την προσωπικότητα του γλύπτη και προσφέρει νέες πληροφορίες για την καλλιτεχνική του δραστηριότητα τόσο στην αρκαδική Λυκόσουρα όσο και σε άλλες πόλεις της Πελοποννήσου, της Στερεάς και των νησιών, όπως στη Γερίνεια, την Ιονάνεια, την Κράνη της Κεφαλληνίας, τη Λευκάδα, τη Μήλο και την Κύθον. Οι πόλεις αυτές του αποδίδουν λατρευτικές τιμές, όχι μόνο γιατί δέχτηκε να κατασκευάσει μερικούς αγάλματά του τα ιερά τους, αλλά και γιατί συμπεριφέρθηκε μεγαλόψυχα και γενναϊάδωρα απέναντί τους, προσφέροντάς τους ολόκληρη την αμοιβή ή τη μέρος αυτής.

* Αγάλματα τοποθετημένα μαζί, που συναποτελούν ενιαίο γλυπτικό έργο. (Σ.σ.)